

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ**

ΠΑΓΚΥΠΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2018

ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 3 ΩΡΕΣ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 14 ΜΑΪΟΥ 2018

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

ΠΑΓΚΥΠΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2018

ΜΑΘΗΜΑ: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ημερομηνία και ώρα εξέτασης: Δευτέρα, 14 Μαΐου 2018

Ώρα: 08:00–11:00

Ο ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ
ΔΕΚΑΕΝΝΕΑ (19) ΣΕΛΙΔΕΣ

Το εξεταστικό δοκίμιο αποτελείται από **δύο (2) ΜΕΡΗ**.

Να απαντήσετε σε **ΟΛΑ** τα ερωτήματα

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

(ΜΟΝΑΔΕΣ 70)

Κλιματική αλλαγή και κοινωνική δικαιοσύνη

1. Ενώ όλες οι περιοχές του πλανήτη **θα πληγούν** στο εγγύς μέλλον, αν όχι ήδη, από την κλιματική αλλαγή, είναι οι φτωχότερες περιοχές αυτές οι οποίες θα υποφέρουν περισσότερο, με αποτέλεσμα ορισμένες να κινδυνεύουν ακόμη και να εξαφανιστούν από τον χάρτη. Το καίριο στοιχείο εδώ βρίσκεται στο γεγονός ότι αυτές δεν φέρουν καμία ευθύνη γι' αυτό. Δοθείσης της ανισότητας ανάμεσα στα ανεπτυγμένα και στα αναπτυσσόμενα ή φτωχά κράτη δεν είναι δύσκολο να παρατηρήσει κανείς ότι ήταν και εξακολουθεί να είναι εν πολλοίς σχετικά εύκολο για τα πρώτα να επιβάλλουν άνισους όρους συνεργασίας στα δεύτερα. Τούτο διότι σπανίως τα ανεπτυγμένα κράτη χρειάστηκε να ζητήσουν τη συνεργασία των μη ανεπτυγμένων ή αναπτυσσόμενων κρατών. Στην παρούσα συγκυρία οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν συνειδητοποιήσει ότι η δική τους βιομηχανική ανάπτυξη και υψηλή κατανάλωση ευθύνονται για την κλιματική αλλαγή.

2. Σε μια εποχή όμως όπου τα υπανάπτυκτα ή φτωχά κράτη έχουν τις προοπτικές **να αναπτυχθούν**, τα πλούσια κράτη ζητούν από τα τελευταία **να αποφύγουν** την υιοθέτηση του ίδιου μοντέλου βιομηχανικής ανάπτυξης, μέσω του οποίου τα ίδια απέκτησαν τον πλούτο και το βιοτικό επίπεδο που διαθέτουν. Αυτό που είναι σίγουρο και επιστημονικά τεκμηριωμένο είναι ότι, εάν η παρούσα ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών βασιστεί στο προηγούμενο μοντέλο ανάπτυξης, τις συνέπειες από την κλιματική αλλαγή θα τις υποστούν οι πάντες. Ένα μόνο παράδειγμα αποτελούν οι πληθυσμοί που θα αναγκαστούν **βίαια** να μεταναστεύσουν για να μπορέσουν **να επιβιώσουν** από την αύξηση της θερμοκρασίας, που θα επιφέρει επιδημίες, πλημμύρες και μείωση της αγροτικής ανάπτυξης

(«περιβαλλοντικοί πρόσφυγες»). Η επιστημονική κοινότητα δεν μπορεί ούτε καν **να διανοηθεί** τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει, π.χ., το γεγονός ότι οι οικογένειες στην Κίνα και στην Ινδία θα οδηγούν σε λίγο το δικό τους αυτοκίνητο, ή ότι η Βραζιλία και η Ινδονησία θα υλοτομήσουν το μεγαλύτερο μέρος των δασών τους –το πρόβλημα της εμφάνισης νέων καταναλωτών σε χώρες που αναπτύσσονται ραγδαία με το μοντέλο ανάπτυξης που κληρονόμησαν από τη Δύση.

3. Όλα αυτά μάς υποχρεώνουν να σκεφτούμε διαφορετικά και για την ηθική μας, πολιτική ηθική και προσωπική ηθική, διότι το αξιακό* μας σύστημα αναπτύχθηκε πάνω στο δεδομένο ότι η ατμόσφαιρα αποτελούσε ένα περιβάλλον εκμεταλλεύσιμο δίχως όρια, ενώ οι βλάβες και η ευθύνη που απέρρευε από αυτές ήταν καθαρές και σαφείς. **Οδηγώντας όμως το αυτοκίνητό σου και εκλύοντας ρύπους διοξειδίου του άνθρακα, μπορεί να συνεισφέρεις, αν και δεν είναι σίγουρο πώς και σε ποιο ποσοστό, στην πρόκληση θανατηφόρων πλημμυρών στο Μπαγκλαντές.** Δεν είναι απολύτως σίγουρο λοιπόν τι θα απαιτούσε τελικώς η δικαιοσύνη από εμάς: αποζημίωση για βλάβες που έχουν προκληθεί στο παρόν ή στο παρελθόν –με όλες τις δυσκολίες που μπορεί να έχει η διαπίστωσή τους– ή κάτι πιο ριζικό, μια αναδιανομή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών μας;

4. Η δικαιοσύνη δύναται να απαιτεί οι διαφορές που δημιουργούνται από την αλληλεξάρτηση κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο να δικαιολογούνται πλήρως. Ενώ οι ανεπτυγμένες χώρες πρέπει να μειώσουν τις δικές τους εκπομπές ρύπων, οι αναπτυσσόμενες χώρες πρέπει να πειστούν είτε να παραιτηθούν από το δικό τους μερίδιο στο δικαίωμα ανάπτυξης, είτε να χρησιμοποιήσουν ένα διαφορετικό μοντέλο, το οποίο όμως μπορεί να είναι πολύ πιο ακριβό και απαιτεί τεχνολογία που δεν διαθέτουν. Ποιος θα πρέπει να αναλάβει το βάρος αυτό; Και κυρίως πώς μπορεί να δικαιολογηθεί κάτι τέτοιο όχι με όρους κόστους-οφέλους, αλλά με όρους αξιακούς;

*αξιακό σύστημα: σύνολο αξιών, όπως ο σεβασμός, η ελευθερία κλπ.

(Δοκίμιο)

Κώστας Κουκουζέλης

[Συλλογικό], *Θέματα βιοηθικής*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013, σ. 461- 463.

(Απόσπασμα-Διασκευή)

A.I. ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗΣ

(ΜΟΝΑΔΕΣ 30)

A.I.1. Να γράψετε περίληψη του κειμένου, έκτασης 120-140 λέξεων. Το κείμενό σας πρόκειται να δημοσιευτεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας.

(μονάδες 8)

Μονάδες περιεχομένου: (6 μονάδες)

Αναμένεται να γίνει αναφορά στα εξής σημεία:

Επικοινωνιακό πλαίσιο:

(0,5 μονάδα)

[Κειμενικό είδος: δοκίμιο] [συγγραφέας: Κώστας Κουκουζέλης], [τίτλος: Κλιματική αλλαγή και κοινωνική δικαιοσύνη ή θέμα: περιβαλλοντικά προβλήματα και κοινωνική δικαιοσύνη, [τόπος δημοσίευσης: Βιβλίο: *Θέματα βιοηθικής*]

Σημείωση:

Αναφορά σε δύο (2) στοιχεία: δίνεται 0,5 μονάδα.

Αναφορά σε ένα στοιχείο: μηδέν (0 μον.)

• **Πρώτη παράγραφος:**

- Οι χώρες που θα πληγούν περισσότερο από την κλιματική αλλαγή είναι οι φτωχότερες
- Τα ανεπτυγμένα κράτη επιβάλλουν τους όρους τους στα φτωχά κράτη
- Οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν αντιληφθεί ότι με τη στάση τους καταστρέφουν το περιβάλλον

(1,5 μονάδα)

• **Δεύτερη παράγραφος:**

- Τα πλούσια κράτη απαιτούν από τα φτωχά κράτη να μην ακολουθήσουν το ίδιο μοντέλο ανάπτυξης με αυτά
- Αν ακολουθηθεί το ίδιο μοντέλο ανάπτυξης, θα υποστούν όλοι τις συνέπειες

(1 μονάδα)

• **Τρίτη παράγραφος:**

- Υπάρχει ανάγκη διαφοροποίησης της σχέσης μας με το φυσικό περιβάλλον.
 - Προβληματισμός κατά πόσον ο άνθρωπος θα επουλώσει τις πληγές που προκάλεσε στο περιβάλλον
 - Προβληματισμός αν θα επαναπροσδιορίσει τη σχέση του με το περιβάλλον
 - Επαναπροσδιορισμός αξιακού συστήματος
- Σημείωση: Με αναφορά τριών (3) σημείων από τα πιο πάνω δίνεται 1,5 μονάδα.

(1,5 μονάδα)

• **Τέταρτη παράγραφος:**

- Είναι ζήτημα δικαιοσύνης:
 - Οι ανεπτυγμένες χώρες να μειώσουν τις εκπομπές ρύπων
 - Οι αναπτυσσόμενες χώρες είτε να σταματήσουν να αναπτύσσονται είτε να αλλάξουν τρόπο ανάπτυξης που είναι πιο δαπανηρός
- Προβληματισμός: ποιος θα επωμιστεί το βάρος αυτής της αλλαγής

(1,5 μονάδα)

Μονάδες Δομής-Έκφρασης: 2 μονάδες

- Χρήση συνδετικών λέξεων-αλληλουχία-συλλογιστική του κειμένου. Αν απλώς αντιγράφονται σημεία του κειμένου και αραδιάζονται ασύνδετα, δίνονται για τη δομή: 0 μονάδες.
- Για απλή αντιγραφή, χωρίς τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων: αφαιρείται 1 μονάδα.
- Χρήση κατάλληλου λεξιλογίου-σύνταξη
- Υπέρβαση ορίου λέξεων (πέραν των 160): αφαίρεση 1 μονάδας

A.I.2. Να γράψετε **δύο (2)** τρόπους πειθούς που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στη δεύτερη παράγραφο και **ένα (1)** μέσο πειθούς για κάθε έναν από αυτούς τους τρόπους. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

(μονάδες 4)

Τρόπος πειθούς: 2X1 μονάδα=2

Μέσο πειθούς: 2X 0,5 μονάδα= 1

Τεκμηρίωση: 2X 0,5 μονάδα=1

Πρώτος τρόπος πειθούς: επίκληση στη λογική

Μέσο πειθούς: επιχείρημα «Αυτό που είναι σίγουρο...οι πάντες»

Τεκμήρια: παραδείγματα: «οι οικογένειες στην Κίνα και στην Ινδία θα οδηγούν σε λίγο το δικό τους αυτοκίνητο»

«η Βραζιλία και η Ινδονησία θα υλοτομήσουν το μεγαλύτερο μέρος των δασών τους»

Τεκμήριο: παράδειγμα: «Ένα μόνο παράδειγμα αποτελούν... και μείωση της αγροτικής ανάπτυξης («περιβαλλοντικοί πρόσφυγες»).

Γεγονότα, εμπειρικές αλήθειες, προτάσεις κρίσεως

Δεύτερος τρόπος πειθούς: επίκληση στο συναίσθημα

Μέσο πειθούς: συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις:

«θα αναγκαστούν βίαια να μεταναστεύσουν»

«θα επιφέρει επιδημίες»

«δεν μπορεί ούτε καν να διανοηθεί»

Αφήγηση: «ένα μόνο παράδειγμα... πρόσφυγες»

Περιγραφή: εικόνα

Τρίτος τρόπος πειθούς: επίθεση στο ήθος του αντιπάλου

Μέσο πειθούς: κριτική, κατηγορητήριο

«...τα πλούσια κράτη ζητούν από τα τελευταία να αποφύγουν την υιοθέτηση του ίδιου μοντέλου βιομηχανικής ανάπτυξης, μέσω του οποίου τα ίδια απέκτησαν τον πλούτο και το βιοτικό επίπεδο που διαθέτουν».

«...να διανοηθεί»

A.I.3. Ο συγγραφέας στην **τρίτη (3^η)** παράγραφο αναφέρει: «**Οδηγώντας όμως το αυτοκίνητό σου και εκλύοντας ρύπους διοξειδίου του άνθρακα, μπορεί να συνεισφέρεις, αν και δεν είναι σίγουρο πώς και σε ποιο ποσοστό, στην πρόκληση θανατηφόρων πλημμυρών στο Μπαγκλαντές**».

Αφού μελετήσετε προσεκτικά το πιο πάνω απόσπασμα, να αναπτύξετε τεκμηριωμένα τη δική σας άποψη. (**Έκταση:80-100 λέξεις**)

(μονάδες 4)

Ενδεικτικά: (4X1)

- Η συμπεριφορά μας απέναντι στο περιβάλλον έχει αντίκτυπο σε όλον τον πλανήτη
- Η εκπομπή ρύπων στην ατμόσφαιρα προκαλεί ακραία καιρικά φαινόμενα στον πλανήτη
- Ο πλανήτης ανήκει σ' όλους και το φυσικό περιβάλλον δεν έχει σύνορα
- Η προστασία του πλανήτη αποτελεί χρέος και ευθύνη, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο
- Όσο συνεχίζεται το καταναλωτικό πρότυπο ζωής, συνεχίζεται και η καταστροφή

Σημείωση: αφαιρείται 0,5 μον. για περισσότερες από 120 λέξεις

A.I.4. Να εντοπίσετε τα ρητορικά ερωτήματα στην **τέταρτη (4^η)** παράγραφο και να εξηγήσετε τι επιτυγχάνει ο συγγραφέας με τη χρήση τους.

(μονάδες 3)

Εντοπισμός ρητορικών ερωτημάτων: 2X0,5 = 1 μονάδα

- «Ποιος θα πρέπει να αναλάβει το βάρος αυτό;»
- «Και κυρίως πώς μπορεί να δικαιολογηθεί κάτι τέτοιο όχι με όρους κόστους-οφέλους, αλλά με όρους αξιακούς;»

Εξήγηση: 2 μονάδες (2X1)

Επιδιώκει/επιτυγχάνει:

- να προβληματίσει/ να αφυπνίσει
- να προκαλέσει την προσοχή του αναγνώστη/το ενδιαφέρον του
- να τονίσει τις ευθύνες σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο
- να ευαισθητοποιήσει

- να αναδείξει τη σοβαρότητα αυτού του δυσεπίλυτου προβλήματος
- να προσδώσει αμεσότητα / ζωντάνια /παραστατικότητα στον λόγο του

A.1.5. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μακροπερίοδο λόγο στο πιο κάτω απόσπασμα. Τι επιτυγχάνει με την επιλογή του αυτή;

«**Η επιστημονική κοινότητα δεν μπορεί ούτε καν να διανοηθεί τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει, π.χ., το γεγονός ότι οι οικογένειες στην Κίνα και στην Ινδία θα οδηγούν σε λίγο το δικό τους αυτοκίνητο, ή ότι η Βραζιλία και η Ινδονησία θα υλοτομήσουν το μεγαλύτερο μέρος των δασών τους –το πρόβλημα της εμφάνισης νέων καταναλωτών σε χώρες που αναπτύσσονται ραγδαία με το μοντέλο ανάπτυξης που κληρονόμησαν από τη Δύση.**» (2^η παράγραφος)

(μονάδες 3)

Εξήγηση: 3 μονάδες (2X1,5)

- Αναδεικνύει την πολυπλοκότητα του προβλήματος
- Εκφράζει σύνθετη σκέψη
- Πετυχαίνει να αποδώσει καλύτερα την επιχειρηματολογία του
- Καθιστά πιο σαφές το επιχείρημά του, ιδιαίτερα με την παράθεση του παραδείγματος
- Αυξάνει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και τον κάνει συμμετοχο στο πρόβλημα
- Προσδίδει δυναμικότητα, έμφαση, ένταση στον λόγο του
- Δημιουργεί πιο σύνθετο ύφος ως δοκιμιογράφος

A.1.6. Να ξαναγράψετε τις παρακάτω φράσεις, αντικαθιστώντας κάθε **μια (1)** από τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλη συνώνυμή της, χωρίς να αλλάξετε τον γραμματικό της τύπο:

α) ...οι πληθυσμοί που θα αναγκαστούν βίαια να μεταναστεύσουν...

β) Η επιστημονική κοινότητα δεν μπορεί ούτε καν να διανοηθεί τις συνέπειες...

(μονάδες 2)

α) **βίαια:** βάναυσα, απότομα, άγρια, σφοδρά, επιθετικά, εκβιαστικά, εξαναγκαστικά, πιεστικά, σκληρά, σφοδρά, αποτρόπαια, αμείλικτα, βάρβαρα, ορμητικά, καταναγκαστικά, απάνθρωπα, παράφορα, ραγδαία, καταϊγιστικά

β) **να διανοηθεί:** να σκεφτεί, να φιλοσοφήσει, να στοχαστεί, να αντιληφθεί, να κατανοήσει, να συλλογιστεί, να συνειδητοποιήσει, να αναλογιστεί, να υπολογίσει, να φανταστεί

Σημείωση:

1. Για ορθογραφικό λάθος: αφαίρεση **0,5** μονάδας
2. Για λανθασμένο γραμματικό τύπο: αφαίρεση **0,5** μονάδας
3. Αν υπάρχουν και τα δύο πιο πάνω είδη λαθών στην ίδια λέξη: αφαίρεση **0,5** μονάδας

A.I.7. Να γράψετε **ένα (1)** παράγωγο ουσιαστικό και **ένα (1)** παράγωγο επίθετο για το καθένα από τα πιο κάτω ρήματα (να διευκρινίσετε ποιο είναι το ουσιαστικό και ποιο είναι το επίθετο):

ΡΗΜΑ	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	ΕΠΙΘΕΤΟ
θα πληγούν		
να αναπτυχθούν		

(μονάδες 3)

(4X0,75=3)

Σημείωση:

Για ορθογραφικό λάθος: αφαίρεση **0,25** μονάδας

ΡΗΜΑ	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	ΕΠΙΘΕΤΟ
θα πληγούν	πλήξη, πλήγμα, πληγή, πλήγιασμα, πλήγωμα, πλήκτρο	πληκτικός, -ή, -ό
να αναπτυχθούν	ανάπτυξη, ανάπτυγμα	αναπτυξιακός, -ή, -ό αναπτύξιμος

A.I.8. α) Να αναλύσετε τις πιο κάτω λέξεις στα συνθετικά τους μέρη και

β) να σχηματίσετε **μια (1)** νέα, απλή ή σύνθετη λέξη από το **β' συνθετικό** κάθε μίας από αυτές:

- **να αποφύγουν**
- **να επιβιώσουν**

(μονάδες 3)

να αποφύγουν: από + φεύγω/φυγή

φυγή, φυγάς, εκφεύγω, διαφεύγω, ξεφεύγω, διαφυγή, προσφυγή,
καταφυγή, φυγόδικος, φυγόπονος, φυγόκεντρος,
φυγόστρατος, φυγομαχία

επιβιώσουν: επί+ βιώνω/βίος

συμβιώνω, διαβιώνω, διαβίωση, συμβίωση, αναβίωση, αναβιώνω
βίωμα, βιοτικός, -ή, -ό, βιογραφία, βιογραφικός, έμβιος, βιολόγος,
βιοηθική, βιοθεωρία

Σημείωση:

Για ορθογραφικό λάθος: αφαίρεση **0,25** μονάδας

Σημείωση για όλες τις Λεξιλογικές ασκήσεις Α.Ι.6.-Α.Ι.8.:

Σε περίπτωση που θα εντοπιστεί και άλλη λέξη που ευσταθεί ως συνώνυμο, σύνθετο ή παράγωγο των πιο πάνω λέξεων, οι βαθμολογητές καλούνται να τη δεχτούν, εφόσον μπορούν να τεκμηριώσουν επιστημονικά την άποψή τους, με βάση έγκυρα λεξικά.

A.II. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

(ΜΟΝΑΔΕΣ 40)

«Όλα αυτά μάς υποχρεώνουν να σκεφτούμε διαφορετικά και για την ηθική μας, πολιτική και προσωπική ηθική, διότι το αξιακό μας σύστημα αναπτύχθηκε πάνω στο δεδομένο ότι η ατμόσφαιρα αποτελούσε ένα περιβάλλον εκμεταλλεύσιμο δίχως όρια».

Σε άρθρο σας που θα δημοσιευθεί στην εφημερίδα του σχολείου σας, να αναπτύξετε **τρία (3)** προβλήματα τα οποία οφείλονται στην αλαζονική επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον και να εισηγηθείτε **τρεις (3)** τρόπους, με τους οποίους ο ενεργός και συνειδητοποιημένος πολίτης μπορεί να συμβάλει στον περιορισμό της αλόγιστης εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος. **(Έκταση: 450 – 500 λέξεις)**

Σημείωση:

Δεν επιτρέπεται να αναφέρετε το ονοματεπώνυμό σας ή οποιοδήποτε άλλο στοιχείο το οποίο μπορεί να αποκαλύψει την ταυτότητά σας.

A. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ (12 μονάδες)

Πρόλογος: 1,5 μονάδα

Κύριο Μέρος: 9 μονάδες

Επίλογος: 1,5 μονάδα

Πρόλογος: 1,5 μονάδα

- Γενική αναφορά/διαπίστωση για το μέγεθος και τη σοβαρότητα του οικολογικού προβλήματος.
- Συνοπτική αναφορά στον ρόλο του ενεργού και συνειδητοποιημένου πολίτη για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Κύριο μέρος: 9 μονάδες

Πρώτο Ζητούμενο:

Αναμένεται από τους υποψηφίους να αναπτύξουν επαρκώς **τρία** από τα πιο κάτω σημεία (ή άλλα σχετικά που να τεκμηριώνονται επαρκώς)

(3X1,5 = 4,5 μονάδες)

Προβλήματα που οφείλονται στην αλαζονική επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον:

- Μόλυνση ατμόσφαιρας/φαινόμενο θερμοκηπίου/τρύπα όζοντος/λιώσιμο των πάγων/ανύψωση της στάθμης της θάλασσας (αν αναπτυχθούν επαρκώς τα σημεία που αφορούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου και την τρύπα του όζοντος, τότε μπορεί να ληφθούν υπόψη ως διαφορετικά προβλήματα)
- Ρύπανση εδάφους
- Καταστροφή δασών/αποψίλωση δασών
- Μόλυνση υδάτων από τα απόβλητα των εργοστασίων/ ξενοδοχείων κλπ.
- Αλόγιστη εκμετάλλευση ορυκτού πλούτου
- Κλιματική αλλαγή
- Καταστροφή της χλωρίδας και της πανίδας
- Ερημοποίηση
- Μείωση καλλιεργήσιμων εκτάσεων
- Φτωχοποίηση, μετανάστευση
- Όξινη βροχή
- Πυρηνικοί σταθμοί και πυρηνικές δοκιμές
-

Δεύτερο Ζητούμενο:

Αναμένεται από τους υποψηφίους να αναπτύξουν επαρκώς τουλάχιστον **τρία** από τα πιο κάτω σημεία (ή άλλα σχετικά που να τεκμηριώνονται επαρκώς):

(3X1,5=4,5 μονάδες)

Τρόποι με τους οποίους ο ενεργός και συνειδητοποιημένος πολίτης μπορεί να συμβάλει στον περιορισμό της αλόγιστης εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος:

- Συμμετοχή και δραστηριοποίηση σε οικολογικές/περιβαλλοντικές οργανώσεις (ΜΚΟ)
- Περιορισμός επίπλαστων καταναλωτικών αναγκών/λιτότητα/μέτρο
- Ιεράρχηση αξιών και επανατοποθέτησή τους σε νέα βάση
- Ανακύκλωση/χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας/εξοικονόμηση ενέργειας
- Ευαισθητοποίηση για τα παγκόσμια οικολογικά προβλήματα και συνειδητοποίηση του κινδύνου για τον πλανήτη μέσα από τις τέχνες (θέατρο, μουσική, λογοτεχνία)
- Επιλογή συσκευών φιλικών προς το περιβάλλον «μη ενεργοβόρων»
- Ενημέρωση/αλληλοενημέρωση/προβολή για τους κινδύνους που απειλούν την ανθρωπότητα
- Επαναπροσδιορισμός της σχέσης του πολίτη με το περιβάλλον (όχι χρησιμοθηρική)
-
-

(Κάποια από τα πιο πάνω σημεία μπορούν να αναφερθούν σε σχέση με τη πτυχή του ρόλου των φορέων αγωγής π.χ. σχολείο, οικογένεια, ΜΜΕ)

Επίλογος: (1,5 μονάδα)

Συμπέρασμα/ ανακεφαλαίωση

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

- Γίνεται αποδεκτή οποιαδήποτε άποψη –που δεν καταγράφεται πιο πάνω– αρκεί να είναι επαρκώς τεκμηριωμένη.
- Αν ο υποψήφιος αναπτύξει εμπεριστατωμένα τρία (3) στοιχεία στο πρώτο μέρος και τρία (3) στο δεύτερο, η ανάπτυξη του θέματος θεωρείται πλήρης. Η βαθμολογία κατανέμεται ως εξής:
Α΄ Μέρος: 3X1,5 μονάδες= 4,5 μονάδες
Β΄ Μέρος: 3X1,5 μονάδες=4,5 μονάδες
- Αν ο υποψήφιος δεν αναπτύξει τεκμηριωμένα τα σημεία αυτά, αλλά, τα παρουσιάσει με συντομία, θα δοθούν σε κάθε μέρος **οι μισές μονάδες**.
- Αν γράψει με απλή παρατακτική σύνδεση τα σημεία αυτά, θα του δοθεί **0,25 μονάδα** για κάθε ένα από αυτά.

Β. ΔΟΜΗ (12 μονάδες)

- Εξωτερικά στοιχεία (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος): **(2 μονάδες)**
- Δομή αποδεικτικού λόγου (θέση, υποστήριξη, συμπέρασμα): **(4 μονάδες)**

- Δομή παραγράφων: **(2 μονάδες)**
- Αλληλουχία ιδεών και σύνδεσή τους: **(4 μονάδες)**

Γ. ΕΚΦΡΑΣΗ (12 μονάδες)

- Σαφήνεια-σύνταξη: **(4 μονάδες)**
- Ακριβολογία-επιλογή κατάλληλου λεξιλογίου: **(4 μονάδες)**
- Ύφος ανάλογο του κειμενικού είδους: **(4 μονάδες)**

Δ. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ (4 μονάδες)

- Ορθή χρήση γραμματικών κανόνων.
- Για κάθε **5** ορθογραφικά/γραμματικά λάθη αφαιρείται **1** μονάδα
- Απουσία τονισμού: αφαίρεση **1** μονάδας

Σημείωση:

- Υπέρβαση ορίου λέξεων: αφαίρεση 1 μονάδας για κάθε 100 λέξεις, πέραν των 650 (για έκταση μέχρι 650 δεν αφαιρείται μονάδα).
- Έκθεση που θα διαπιστωθεί ότι είναι εκτός θέματος, βαθμολογείται με μηδέν (0) σε όλα τα σημεία.
- Παραγωγή γραπτού επικοινωνιακού λόγου με έκταση μισή σελίδα: παίρνει μέχρι **3** μονάδες στο περιεχόμενο, **3** μονάδες στη δομή, **3** μονάδες στην έκφραση και **0,5** μονάδα στην ορθογραφία.
- Παραγωγή γραπτού επικοινωνιακού λόγου με έκταση μια-μιάμιση σελίδα: παίρνει μέχρι: **6** μονάδες στο περιεχόμενο, **6** μονάδες στη δομή, **6** μονάδες στην έκφραση και **2** μονάδες στην ορθογραφία.

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

(ΜΟΝΑΔΕΣ 30)

Να μελετήσετε τα παρακάτω κείμενα και να απαντήσετε όλες τις ερωτήσεις που ακολουθούν.

B1.

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργος Ιωάννου, «† 13 -12 - 43» (απόσπασμα)

Φτάνω στο σημείο να πω πως ίσως θα 'ταν καλύτερα να μην είχα πατήσει ποτέ μου σε κείνο τον τόπο της ομαδικής εκτελέσεως. Κι άλλες φορές έτυχε βέβαια να επισκεφθώ τόπους μαρτυρίου ή ομαδικής ταφής· η γη της πατρίδας μας είναι παραγεμισμένη με κόκαλα παλικαριών· μα ποτέ μου δεν ταράχτηκα και δεν έκλαψα τόσο, όσο αυτή τη φορά. Αυτό ασφαλώς έγινε, γιατί την ώρα που βρέθηκα εκεί, μια γυναίκα κι ένας άντρας, αδέρφια, άνοιξαν τον τάφο του μικρότερου αδελφού τους, που είχε εκτελεστεί πριν από είκοσι χρόνια. Πλησίασα, κι όταν κατάλαβα τι συνέβαινε, σιγοκάθισα πάνω στα πόδια μου σε μian άκρη. Και τώρα, που η ψυχή

μου έχει κολλήσει εκεί, μου φαίνεται πως θα μείνω για πάντα, σαν ένα αγριόχορτο, καθισμένος δίπλα σε κείνο τον τάφο. Και μακάρι να γινόταν έτσι.

Τότε που πρωτοζύγωσα, το σκάψιμο με την αξίνα είχε προχωρήσει. Εξάλλου δεν τον είχαν θαμμένο καθόλου βαθιά. Μάλλον γυναίκες θα είχαν φροντίσει για την ταφή του. Σε λίγο, ένα ένα, άρχισαν να ξεφυτρώνουν τα κόκαλα. Ήταν κατακίτρινα, με λίγο καστανό χρώμα κολλημένο πάνω τους. Η γυναίκα, μ' ένα τσεμπέρι στο κεφάλι, σχεδόν γονατιστή, αφού τα ξέπλενε λίγο με κόκκινο κρασί, τ' αράδιαζε ευλαβικά μέσα σε μια κάσα χαρτονένια, απ' αυτές της αμερικάνικης βοήθειας. Σε όλα αυτά δεν υπήρχε τίποτα το αηδιαστικό ή το τρομαχτικό. Άλλωστε το παιδάκι ήταν δεκάξι χρονών όταν μαρτύρησε. Και πιστεύω, χωρίς αμφιβολία, πως θα έχει αγιάσει. Στο χώμα δίπλα ήταν μπηγμένο ένα κεριά και στο θυμιατό σιγόκαιγε θυμίαμα. Ευωδίαζε όλος ο τόπος. Λέξη δεν έλεγαν, ούτε ακουγόταν κλάμα. Καταλάβαινα όμως πως τα μάτια τους τρέχαν, γι' αυτό έσκυπα το κεφάλι μου προς το χορτάρι και δεν προσπαθούσα, ούτε τολμούσα να τους κοιτάξω. Πολύ ήταν και που με άφηναν κοντά τους μια τέτοια ώρα. Μονάχα όταν βρέθηκε το κρανίο, άκουσα τον αδελφό να λέει βραχνά: η χαρακτηριστική βολή. Ήταν μια μικρή τρύπα λίγο πιο πάνω απ' το μέτωπο. Είχα γίνει πια ένα με το χώμα, έτσι ένιωθα. Τώρα σκέφτομαι πως έπρεπε να προσκυνήσω, αν και είμαι τόσο ανάξιος. Κοίταξα συνεχώς ένα βραχάκι κοντά μου και τις λειχήνες του. Αυτό σίγουρα θα ήταν και τότε εδώ, και το παιδί θα το είδε· ίσως και να το ζήλεψε. Μπορεί να ήταν και κείνο το αρκετά μεγάλο δέντρο, αν και δεν αποκλείεται να έχει μεγαλώσει πιο γρήγορα, εφόσον βρήκε άφθονο λίπασμα από τόσο αίμα και τόσες εκατοντάδες κορμιά. Καλά θα ήταν να μπορούσε να μεταμορφώνεται ο άνθρωπος, όταν πέφτει σε μεγάλο κίνδυνο, ή ν' ανοίγει η γη και να τον κρύβει. Εγώ τουλάχιστο έτσι παρακαλούσα, όταν βρέθηκα σε κάτι τιποτένιους κινδύνους, που είναι ντροπή και να τους σκέφτομαι ακόμα.

[...]

Ερώτηση Β1

α) Να προσδιορίσετε με ποιες σκέψεις και με ποια συναισθήματα ο αφηγητής παρακολουθεί τη διαδικασία εκταφής των οστών του δεκαεξάχρονου παιδιού.

(μονάδες 8)

Σκέψεις

(4 σημεία X 1 μον.= 4 μον.)

- Τόπος μαρτυρίου
- Η γη της πατρίδας μας είναι παραγεμισμένη με κόκαλα παλικαριών
- Θα προτιμούσε να μην είχε επισκεφθεί τον τόπο της ομαδικής εκτελέσεως
- Μάλλον γυναίκες θα είχαν φροντίσει για την ταφή του
- Χωρίς αμφιβολία, θα είχε αγιάσει
- Καταλάβαινε ότι τα μάτια είχαν βουρκώσει...
- Σκέφτεται ότι ήταν πολύ που τον άφηναν κοντά τους μια τέτοια ώρα
- Ενοχή/ τύψεις

Συναισθήματα

(4 σημεία X 1 μον.= 4 μον.)

- Βαθύτατη συγκίνηση και ταραχή
- Συντριβή («η ψυχή μου έχει κολλήσει εκεί»)
- Γίνεται ένα με το χώμα, ταπείνωση
- Αναξιοσύνη: νιώθει ανάξιος να προσκυνήσει
- Νιώθει ντροπή όταν σκέφτεται τους τιποτένιους κινδύνους που αντιμετώπισε ο ίδιος
- Μειονεξία
- Νιώθει ότι συμπάσχει
- Νιώθει δέος
- Νιώθει σεβασμό

β) Να αναφέρετε σε ποιο ρηματικό πρόσωπο και με ποιο είδος εστίασης γίνεται η αφήγηση. Να εξηγήσετε τι επιτυγχάνει ο συγγραφέας με τη χρήση αυτών των αφηγηματικών τεχνικών.

(μονάδες 4)

- **Ρηματικό πρόσωπο:** πρώτο πρόσωπο / πρωτοπρόσωπη αφήγηση (1 μον.)
- **Είδος εστίασης:** εσωτερική (1 μον.)
- **Τι επιτυγχάνει ο συγγραφέας με τη χρήση αυτών των αφηγηματικών τεχνικών:** αμεσότητα, ζωντάνια, εξομολογητικός τόνος, συγκινησιακή φόρτιση, μετάδοση συναισθημάτων, αληθοφάνεια, πειστικότητα, βιωματικό στοιχείο

(2 μον.)

Σημείωση: (4X0,5=2)

Αναφορά σε οποιαδήποτε τέσσερα σημεία από τα πιο πάνω (τα οποία αφορούν τη λειτουργία της χρήσης των αφηγηματικών τεχνικών): δίνονται οι δυο μονάδες.

B2.

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργος Σεφέρης, «Ελένη» (απόσπασμα)

[...]

Αηδόνι ποιητάρη,

σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα

σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,

κι ανάμεσό τους –ποιος θα το 'λεγε– η Ελένη!

Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.

Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα, μου μίλησε:

«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.

«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.

Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία –ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν πλάσμα απόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μίαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;
Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;
[...]

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Παλινωδία» (απόσπασμα)

Υποκείμενο του υπογραμμισμένου ρήματος «είπε» (στ.1) είναι ο αρχαίος ποιητής Στησίχορος.

[...]
Κι είπε για την Ελένη μας τη θυγατέρα
της Λήδας, του Τυνδάρεω και...τι λέω!
είπε για την Ελένη μας πως έφτασε
στην αντρειωμένη Τροία κι ήταν ο Έπαφος
που ζωντανά τής έστρωσε κορμιά
στο πέρασμά της –κρίνα και τραγούδια
λουσμένα στο αίμα– είπε για την κόρη
τη θαυμαστή και λιγομίλητη, καμάρι
της αρετής, καῦχος ἀρούρης,* λάμψις,
πως μπήκε στα γοργόφτερα καράβια
και τα ποδάρια της τα τιμημένα,
όλα ένα βλέφαρο, τα κάστρα μισανοίξαν
της Τροίας και μπήκαν· είπε αυτά εκείνος.

Κι αν θες από Θεού ένα χτύπημα, μια κίνηση των άστρων τού έφραξε μεμιάς το στόμα και των ματιών του γέμισε η σακούλα τεφρό σκοτάδι. Κι είδε στο βυθό του την θείαν Ελένη ξαγριεμένη κι αργυρή να του ζητά το δίκιο της μ' αντρόψυχο γυναίκα πείσμα [...].

«Εσύ», του λέει, «εσύ με κακολόγησες κι όπου με πήρε η ποίησή σου μ' έριξες. Ποιος είπε πως εγώ η Ελένη τ' άρματα της εμορφιάς εζώστηκα και χύθηκα σε τορνευτά γοργόφτερα καράβια, τον άντρα μου ποιος είπε πως απάτησα, δεινό πολέμαρχο μπρος στο δειλό Alexander, ποιος είπε ποιον αγάπησα περίτου [...]; Ν' ανακαλέσεις αυθωρεί,* Στησίχορε, είδε καν ου, το φως των αμματιών σου, που είμ' εγώ, το χάνεις διαπαντός». [...]

καῦχος ἀρούρης= 1. καύχημα, καμάρι της γης, 2. αγαπητικιά της γης
αυθωρεί= αμέσως, αυτή τη στιγμή

Δοκίμιν, Αθήνα, εκδ. Άγρα, 2000, σ.11-14.

Ερώτηση Β2

α) Να αναφέρετε σε ποιον απευθύνεται η Ελένη σε κάθε ένα από τα δύο πιο πάνω ποιήματα και να εξηγήσετε πώς υπερασπίζεται τον εαυτό της σε σχέση με τον μύθο της παρουσίας της στην Τροία.

(μονάδες 4)

- Στο ποίημα «Ελένη» του Γ. Σεφέρη, η Ελένη απευθύνεται στον Τεύκρο. **(0,5 μον.)**
- Η Ελένη λέει πως δεν είναι αλήθεια ότι πήγε στην Τροία και ότι δεν μπήκε σε καράβι. **(1,5 μον.)** (Σε περίπτωση που γίνεται αναφορά μόνο σε στίχους: 0,75)
- Στο ποίημα «Παλινωδία» του Κ. Χαραλαμπίδη, η Ελένη απευθύνεται στον Στησίχορο. **(0,5 μον.)**
- Η Ελένη κατηγορεί τον Στησίχορο γιατί την κακολόγησε, αρνείται ότι μπήκε σε καράβι και ότι πήγε στην Τροία, αρνείται ότι απάτησε τον άντρα της και καλεί τον Στησίχορο να ανακαλέσει. **(1,5 μον.)** (Αναφορά σε τρία σημεία: 3X0,5)

- β) I. Να καταγράψετε **δύο (2)** εκφραστικά μέσα με τα οποία παρουσιάζεται το θέμα του πολέμου σε κάθε ένα από τα δύο ποιήματα, ξεχωριστά.
II. Να διακρίνετε σε ποιο από τα δύο (2) ποιήματα είναι πιο έντονες οι πολεμικές εικόνες. Εξηγήστε.

(μονάδες 6)

- Γ. Σεφέρης, «Ελένη»: εκφραστικά μέσα:

- μεταφορές
- παρομοίωση
- προσωποποίηση
- εικόνες
- επίθετα
- επανάληψη
- υπερβολή
- ρητορικά ερωτήματα
- σύμβολα
- ασύνδετο σχήμα

(2 μον.)

- Κ. Χαραλαμπίδης, «Παλινωδία»: εκφραστικά μέσα:

- μεταφορά
- εικόνα
- επίθετα
- αντίθεση
- ειρωνεία

(2 μον.)

Στο ποίημα «Ελένη» του Σεφέρη οι πολεμικές εικόνες είναι περισσότερο έντονες και παραστατικές. Ο ποιητής αποδίδει με πιο έντονο τρόπο τη σκληρότητα του πολέμου και τονίζει το μέγεθος της καταστροφής που επιφέρει ο πόλεμος, με δραματικότητα. Επιπλέον, αποτυπώνει την αγριότητα του πολέμου, τη βαρβαρότητα και τον θάνατο. (2 μον.)

B3.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

I.M. Παναγιωτόπουλος, *Αστροφεγγιά*

I. Ο Άγγελος Γιαννούζης καθόταν και διάβαζε. Μέσα στην καμαρούλα του ήταν καθώς μέσα σ' ένα κλουβί: ένα τραπέζι με δύο στοίβες βιβλία, δεξιά κι αριστερά, ένα σιδερένιο κρεβάτι, που ήταν άσπρο σε κάποια χρόνια

πανάρχαια, ένα μπαουλάκι και δύο καρέκλες· στους τοίχους ο θαμπός, ξεφτισμένος καθρέφτης, μια φωτογραφία του Χαρίλαου Τρικούπη σε κορνίζα από χρυσωμένο σανίδι, δώρο πατρικό πολύτιμο, ένας χάρτης της Ευρώπης και μια χρωμολιθογραφία από εικονογραφημένο περιοδικό: «Ο παράδεισος της Ταϊτής». [...]

(Κεφάλαιο I, σ.13)

II. Στο μεγάλο κεντρικό χωλ, κοντά σε μια τεράστια θερμάστρα, που καταβρόχθιζε αδιάκοπα κάρβουνο και το μεταμόρφωνε σε τριανταφυλλένιες φλόγες, καθόταν στη βαθιά πολυθρόνα της η «γιαγιά». Ήταν η μάνα του Λύσαντρου Στέργη, ψηλόκορμη, κάτασπρη, χαδιάρα και στα ογδόντα της χρόνια τώρα, με το μπαστουνάκι της ακουμπημένο στα γόνατά της, με τα χέρια σαν απλωμένα για το φιλί. [...]

(Κεφάλαιο III, σ. 43-44)

Ερώτηση Β3

Ο συγγραφέας, με τη χρήση της περιγραφής, παρουσιάζει δύο αντιθετικές εικόνες. Να εξηγήσετε με συγκεκριμένες αναφορές στα πιο πάνω αποσπάσματα.

(μονάδες 8)

Στα δύο αποσπάσματα εντοπίζονται αντιθετικές εικόνες. Στο πρώτο απόσπασμα παρουσιάζεται παραστατικά η φτώχεια/ανέχεια της οικογένειας Γιαννούζη, ενώ στο δεύτερο απόσπασμα παρουσιάζεται ο πλούτος της οικογένειας Στέργη. (Είναι εμφανής έτσι ένας από τους θεματικούς άξονες του μυθιστορήματος, δηλαδή το μεγάλο κοινωνικοοικονομικό χάσμα που χωρίζει τους ήρωες). **(μον. 2)**

Στοιχεία: 3X1=3μον.

Στοιχεία από το πρώτο απόσπασμα που δείχνουν τη φτώχεια της οικογένειας Γιαννούζη είναι:

- ήταν καθώς μέσα σ' ένα κλουβί
- ένα τραπέζι με δύο στοίβες βιβλία
- ένα σιδερένιο κρεβάτι, που ήταν άσπρο σε κάποια χρόνια πανάρχαια
- ένα μπαουλάκι και δύο καρέκλες
- στους τοίχους ο θαμπός ξεφτισμένος καθρέφτης

Στοιχεία: 3Χ1=3 μον.

Στοιχεία από το δεύτερο απόσπασμα που φανερώνουν τον πλούτο της οικογένειας Στέργη είναι:

- μεγάλο κεντρικό χωλ
- κοντά σε μια τεράστια θερμάστρα καταβρόχθιζε αδιάκοπα κάρβουνο και το μεταμόρφωνε σε τριανταφυλλένιες φλόγες
- καθόταν στη βαθιά πολυθρόνα της η «γιαγιά»

Σημείωση: Γίνεται δεκτή αναφορά στην αντίθεση ανάμεσα στον έφηβο Γιαννούζη και στη γιαγιά, μόνο εάν γίνεται ο συσχετισμός με το οικονομικό κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν.

ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ